View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by Odessa National Economic University

УДК 883/092

Н. Я. Купрата

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА В СИСТЕМІ НАУКОВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ТА ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

У статті проаналізовано витоки та концепції науково-культуролічних поглядів Михайла Драгоманова та Олени Пчілки, розглянуто працю та вклад цих відомих літературознавців у розвиток української мови та літератури.

Ключові слова: Драгоманов М., Олена Пчілка, українська культура, література, мова.

В статье проанализированы истоки и концепции научно-культурологических взглядов Михаила Драгоманова и Олены Пчилки, рассмотрено труд и вклад этих известных литературоведов в развитие украинского языка и литературы.

Ключевые слова: Драгоманов М., Елена Пчилка, украинская литература, литература, язык.

In the article "The Ukrainian Literary Language in the System of Scientific and Cultural Views of Mykhailo Drahomanov and Olena Ptchilka" were anylized the origins and concepts of scientific and cultural views of Mikhail Drahomanov and Olena Pchilka.

The actuality of the scientific and cultural concepts of these prominent defenders of Ukrainian culture and Ukrainian language and literature is beyond of doubt. Ukraine in the twenty-first century finally enters the European world as a full-fledged beauty, conscious of its unique beauty, crowned with the glory of its descendants, giving honor to those who fought for its independence and freedom.

Mikhail Dragomanov entered the history of Ukraine as a journalist, ethnographer, critic, talented political and cultural figure. He taked course towards an all-European culture of Europeanization of Ukraine, he at the same time highly appreciated T. Shevchenko, Ukrainian ethnic roots, the culture of the Ukrainian people.

Olena Ptchilka shared the opinion of M. Drahomanov that Ukrainian writers should not shy away from their native words, because it is exactly in the national ethnos based unique culture, originality of each people is laid down. In her articles she emphasized the invaluable cultural treasure of Ukraine - her songs, music and justly reproached those cosmopolitans who "rushed" to another "musical trash". Drahomanov M. and Olena Ptchilka used the folk source, collected and published a huge folk-epigenetic material: Ukrainian carols, shchedrivki, hayivka, historical and everyday songs.

Together with M. Drahomanov, Olena Ptchilka guided Ukraine "into the top" by enriching her culture with literary works of foreign authors: Schiller, Heine, Hugo, Shakespeare, Mickiewicz. "Bringing Ukraine to the World", M. Drahomanov "forged" his

journalistic articles a scientific language, and Olena Ptchilka - "forged" the Ukrainian literary language.

By overcoming the stubborn resistance of scholars-philologists who considered the Ukrainian language suitable only for "homework", M. Drahomanov managed to "drown the end of the thread that broke down in our history in the XVIII th century" [1], that is, "drown" the book language, to overcome the inertia of many Ukrainian scholars may have for the first time seen in Ukrainian culture and language not a cripple, but a full-fledged child, a flesh from the flesh of his mother-Ukraine. M. Drahomanov, like Olena Pchilka, paid great attention to educational, cultural work. He wished to see Ukraine "as something independent, which directly goes to the great goal of the progress of European communities" and did not want Ukrainians to remain "provincial relative" among the world culture of other peoples ... "[2]

Key words: M. Drahomanov, Olena Ptchilka, Ukrainian literature, literature, language.

В ядрі «Старої громади» серед таких світил української культури як М. Старицький, М. Лисенко формувався світогляд Олени Пчілки, її літературно-естетичні смаки, громадське, письменницьке кредо, яке до кінця її життя майже не зазнало суттєвих змін. І провідною зіркою серед української інтелігенції, зіркою, яка світила шлях у майбутнє української нації, був, безперечно, її брат – Михайло Драгоманов. М. Драгоманов увійшов в історію України як публіцист, етнограф, критик, обдарований політичний та громадський діяч. Взявши курс на всезагальну культуру, європеїзацію України, він в той же час розумів, що «нічого відмовлятися ні від Шевченка в минулому, ні від праці для самих себе в майбутньому, тому що це значить відмовлятися від свого народу»[1] , а навпаки, пам'ятаючи своє коріння, повинні працювати над « виданнями малоросійського народного слова, над вивченням народного життя і над виданням популярних брошур» [2]. Українські літератори повинні йти своїм шляхом і, як Шевченко, черпати мотиви життя з народної творчості, з історії своєї Батьківщини, бо інакше, «залишивши цю мову… малоросійські письменники не тільки не створять собі умов стати Тургенєвими, Некрасовими, – а уб'ють себе: адже їм залишиться переспівувати інших»[3].

Олена Пчілка поділяла думку Михайла Драгоманова про те, що малоросійські письменники не повинні цуратися свого рідного слова, бо саме в національному етносі закладена неповторність,

оригінальність кожного народу.В публіцистичній гострій статті « Нашим сучасним космополитам» письменниця підкреслює неоціненний скарб України – її пісні, музику і справедливо дорікає тим космополітам, які «рвуться до «циганських романсів», до «кек-воків» та іншого музичного сміття»[4].А вона закликає озирнутися навколо себе й оцінити те багатство, що ми маємо, бо інші нації використовують наші скарби.Олена Пчілка з гіркотою пише: «Хто, наприклад, показав найперш нашу пісню та музику перед широким світом: Коціпінський (поляк), Заремба (поляк), Єдлічка (чех), Зададський (поляк), Монюшко (поляк), а за польськими пішли і російські композитори»[5].

Звертаючись і сам до народного джерела, М. Драгоманов, як і Олена Пчілка , збирає і публікую величезний народнопісенний матеріал : українські колядки, щедрівки , гаївки , історичні та побутові пісні. « Малорусские народные предания и рассказы» (К.,1876), « Нові українські пісні про громадські справи» (1754-1880), « Для починаючих фольклористів на Україні» (1891), « Словянські варіанти одної євангельської легенди» (1890), - всі ці роботи розкривають погляди на народні вірування, народну словесність, взагалі на народність та культуру української нації.Ось чому і свій творчий шлях Олена Пчілка почала з етнографічних та фольклорних робіт. Надихав її на це брат, який писав « Етнографічні студії в Києві» (1874), « Науковий метод в етнографії». Заохочена братом , М. Лисенком та М. Старицьким, вона записує обряди, народні пісні, збирає і видає у 1876 році свою дослідницьку працю « Украинский народный орнамент. Вышивки, ткани,писанки», яка неодноразо перевидавалася. У 1903 році у журналі « Киевская старина» друкується її етнографічний матеріал «Украинские колядки (Текст волынский)».

Історія та культура України закарбована в народних піснях, билинах, прислів'ях, приказках; і, не маючи ще своїх власних істориків, українці передавали її усно від покоління до покоління, із уст в уста. Пильно вивчаючи український фольклор, М. Драгоманов помітив і виділив , а в 1883 році видав « Політичні пісні українського народу», де в розділі « Гетьманщина і Слобідщина (1709 -1765)» підкреслив історичне неприйняття простим народом московського поневолення : « У всіх досі спом'янутих піснях , не

тільки немає й сліду прихильності до царського уряду, а навіть видно досить побідний показ з усього лиха, котре виходило од нього для тодішньої України… От чого вилічував свої лиха в піснях…»1. Національне і культурне питання в контексті історії розглядала і Олена Пчілка. В архівах Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України зберігається її праця досі ніде не друкована «С истории Киево-Могилянской духовной академии» та поема «Орлове гніздо», в якій поетеса розповідає про поневолення України країнами-загарбниками : Польщею, Росією та Туреччиною. Олена Пчілка разом із героєм поеми П. Дорошенком шукає причини поразки України у цій війні, аналізує моральний і політичний стан козаків, оспівує славу героїв і безжалісно карає зрадників : Пісня «Про Палія», яка зберіглася в архівах Олени Пчілки – ще одна пісенна сторінка історії нашої Батьківщини :

Склич, Палію, склич дружину

Та й поїдем в Ляхівщину.

Швидше стріли із майдана

Мчиться козак за Україну.

Чи яр, чи ліс, хмара сина –

Козакові не причина[1].

Разом з тим М. Драгоманов і Олена Пчілка виводили Україну «в люди» через збагачення її культури літературними творами зарубіжних авторів. Шиллер, Гейне, Гюго, Шекспір, Міцкевич, - ось далеко не повний перелік імен, твори яких вони перекладали українською мовою.

Знаючи добре польську, німецьку, англійську, італійську, французьку , М. Драгоманов багато перекладав і писав про Україну. Він і Олену Пчілку спонукав перекладати. І, як відомо, їх улюбленими письменниками були Пушкін, Лермонтов, Гоголь, Тургенєв, Гюго, Гейне, Міцкевич, Золя, Андерсен. У статті «Нашим сучасним космополитам» письменниця розвиває думку свого брата про те, що українці повинні черпати зі світової скарбниці найкращі витвори мистецтва і щедро ділитися своїми неповторними культурними здобутками з іншими народами. Перечитуючи

публіцистичні праці брата і сестри щодо української культури, фольклору та етнографії, політичного становища українців, їх історичного місця в історії слов'янських народів, щодо його минулого і майбутнього, ми не бачимо в них націоналізму чи шовінізму, вони гідно представляли своїх земляків, їх інтереси та проблеми, які на той час тривожили український народ. «Драгоманов, – справедливо писав Лисняк-Рудницький, – був гарячим українським патріотом, але не робив з нації земного бога. Його патріотизм заякорений в універсальних вартостях, і в нього не було ні крихти шовінізму»[2]. Ці самі слова ми ,без усяких упереджень, можемо віднести і до Олени Пчілки.

«Виводячи у світ Україну», М. Драгоманов «кував» своїми публіцистичними статтями наукову мову, а Олена Пчілка – «кувала» українську літературну мову. Виробленню українського наукового стилю і його термінології (громадянство, громадівець, соціаліст, безначальство (анархія), породь (національність), уставне царство (конституційна монархія) ми завдячуємо М. Драгоманову.

Його публіцистичні праці «Віра й громадські справи», «Швейцарська спілка», «Рай і поступ», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Австро-руські спомини», «Листи на Наддніпрянську Україну» – стали справжніми шедеврами української публіцистики. Перемагаючи чималий опір з боку вчених-філологів , які вважали українську мову придатною тільки для «домашнього обіхода», але ні в якому разі не для вживання її на всіх рівнях (включаючи і науково-публіцистичний), М. Драгоманову вдалося «утопити кінець нитки, що ввірвалася в нашій історії у XYIII ст.», тобто утопити книжну мову, побороти інертність багатьох українських науковців, які, може, вперше побачили в українській мові не приймака або калічку, а повноцінну дитину, плоть від плоті своєї матері – України.

Олена Пчілка в листі до Ом. Огоновського, пояснюючи причини свого «ковальства», писала: «там, де сеї мови мені досить, я нею обхожуся, – а де мені сеї мови буває замало, я тим не в'яжу собі руки»

І добираю «творю» (скажу власне – кую) собі ширшу мову»[1]. Згодом її слова «палкий», «переможець», «променистий»,

«загарливий» упевнено ввійшли в українську літературну мову і більшість українців навіть не підозрюють, що за вживання їх треба було боротися.

М. Драгоманов, як і Олена Пчілка, приділяв велику увагу освітній роботі, він бажав бачити Україну «як щось самостояче, котре безпосередньо йде до великої мети прогресу Європейських громад» і не хотів, щоб українці залишились «провінціальним родичем» серед всесвітньої культури, серед інших народів. І щоб наблизити народ до європейської наукової скарбниці треба було починати знизу, зі шкіл: добитися права самостійно жити українській мові. Цьому питанню він присвячує безліч своїх праць, сед них «О педагогическом значении малорусского языка»,надруковану у 1866 році у «С-ПБ. Ведомостях» (ч.73), та «Народні школи» - велику розвідку, яка побачила світ в «Громаді», де він писав : « До такого лиха з школами спільного по всій Росії у нас на Україні прикладається ще своє особливе. У нас із самого початку учать мовою чужою, по книгах, що не пригнані до нашого краю й життя. Це лихо таке, котре тягнеться десятки років і само по собі може поставити наш народ позаду трохи не всіх народів у царстві Руській»[1]. Які актуальні ці слова й тепер, у XXI столітті! Ми маємо таку саму біду у школах і нині.

«Праця виховальна», «Листи до Шишманової-Драгоманової», безліч публікацій у «Рідному краю» свідчать про величезну виховну, культурну і освітню роботу Олени Пчілки. «Рідний край» і « Молода Україна» - це часописи, які письменниця видавала за свій кошт, зазнаючи великі збитки. Але ця праця її була заради майбутньої України, це все, що вона вміла, бажала і могла зробити для Батьківщини, і як би важко їй не приходилось, вона не переставала видавати часописи, бо розуміла, що вони – це ще одне вікно у світ, в який можуть зазирнути її земляки, і зачинити його вона не мала права.

Як бачимо, ці великі українці, просвітителі, літературознавці все життя сумлінно, наполегливо, до останнього подиху боролися за право на життя української культури та української мови. Джерелом їхнього натхнення завжди була народна творчість українського народу, пам'ять про героїчне минуле України. З глибин українського

етносу, з історії України вони черпали теми, сюжети для своїх літературних і науково-публіцистичних праць і щиро віддавали свій талант, свою працю людям.

Бібліографічні посилання

1. **Драгоманов М.** По вопросу о малорусской литературе. – Вена, – 1876. – С.V – VI.
2. **Драгоманов М.** Попереднє слово до «Громади». – С. 6.
3. **Драгоманов М.** Політичні пісні українського народу. – Женева,1883. – Ч.1 – С. 226.
4. **Драгоманов М.** Громада. – Ч.2. – С. 129.
5. **Драгоманов М.** Лист до В. Глиносирова.Україна. – 1925. – Кн.3 – С. 69.
6. **Пчілка Олена**. ІЛ.ф. 28 .од.зб. 326.
7. **Пчілка Олена.** Нашим сучасним космополитам.// Рідний край. – 1911. – №19. – С.19.
8. **Лисняк-Рудницький.** М. Драгоманов і його місія // Сучасність. – Мюнхен,1979. – С.103.
9. **Огоновський Ом.** Історія літератури руської (української). Український вільний університет. Філологічний факультет.Українське літературознавство.Вип.9,ч.III,1-2.Вік XIX(Проза). Львів. – 1891.Фотопередрук О.Горбачова. – Мюнхен,1992. – С.1085.